

Hotbilder

En studie av Muhammedkarikatyerna
i svensk och amerikansk storstadspress

Adam Shehata

Mittuniversitetet
DEMICOM

Hotbilder

AV ADAM SHEHATA

– en studie av Muhammedkarikatyerna i svensk och
amerikansk storstadspress

Demokratiinstitutet och Studier i Politisk Kommunikation

DEMOKRATIINSTITUTET DEMICOM är ett forskningsinstitut vid Mittuniversitetet i Sundsvall, inriktat på medierelaterad demokratiforskning, demokratirelaterad medieforskning och den politiska kommunikationen mellan medborgare, medier och politiker.

Syftet med rapportserien **STUDIER I POLITISK KOMMUNIKATION** är att sprida aktuell teoretisk och empirisk forskning samt bidra till en kvalificerad debatt om den politiska kommunikationen och dess betydelse för demokratin och dess sätt att fungera.

Rapportserien är öppen för såväl forskare och studenter som praktiker med erfarenheter av samspelet mellan medier, politiker och medborgare. Den som har ett bidrag som hon vill få publicerat i rapportserien är välkommen att kontakta dess redaktör.

Demokratiinstitutet
851 70 Sundsvall

Forskningsledare vid Demokratiinstitutet
Redaktör rapportserien
Jesper Strömbäck
Telefon 060-14 86 17
E-post jesper.stromback@mh.se

Webbaddress: www.demokratiinstitutet.se

Författare: Adam Shehata
Titel: Hotbilder. En studie av Muhammedkarikatyrerna i svensk och amerikansk storstadspress.
ISRN DMI-FoU-45-SE

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sidan
Förord	4
Inledning	5
En dansk fråga blir världspolitik	6
Rutinjournalistik och händelsedrivna journalistik	8
Kampen om problembeskrivningar	10
Syfte och frågeställningar	11
Material och metod	12
Nyhetsrapporteringens omfattning	13
Intensifieringen av bevakningen: hot på agendan	14
Gestaltningar: yttrandefrihet vs. intolerans	16
Muslimska organisationer träder in	17
Slutsatser och diskussion	20
Litteratur	21

FÖRORD

Frågan om hur medierna rapporterar om olika samhälleliga hot och risker är på flera sätt central. De flesta inser att mediebevakningen inte är någon exakt spegling av de faktiska hot mänskligheten står inför, utan i stället är ett resultat av en medveten nyhetsvärdering där vissa händelser av medierna bedöms som mer intressanta än andra att skildra.

Varför vissa hot och risker på detta sätt beskrivs som allvarliga kriser i medierna, medan andra hot och risker (ofta av samma karaktär) inte är gör det är väl värt att fundera över. Det är också utgångspunkten för forskningsprojektet *Hot på agendan* som Demokratiinstitutet DEMICOM genomfört 2005-2008 med finansiering från Krisberedskapsmyndigheten KBM.

Denna rapport är den första i en serie av rapporter som dokumenterar projektet. I *Hotbilder – en studie av Muhammedkarikatyrerna i svensk och amerikansk storstadspress* granskar Adam Shehata pressens bevakning av dessa teckningars publicering i danska *Jyllandsposten* och jämför mediebilderna i olika faser av förloppet 2005-2006. Författaren diskuterar också skälen till att händelsen uppfattas som hotfull i mediernas bevakning.

För rapportens innehåll och slutsatser svarar författaren själv.

LARS NORD

Föreståndare

Demokratiinstitutet DEMICOM

OM FÖRFATTAREN

ADAM SHEHATA är doktorand i medie- och kommunikationsvetenskap vid Mittuniversitetet i Sundsvall. Han har publicerat artiklar om mediernas innehåll i internationella tidskrifter som *The Harvard International Journal of Press/Politics* och *Journalism Studies* och han är medförfattare till boken "Från osäker källa" om bevakningen av Irakkriget i svenska medier 2003.

Inledning

Tolv karikatyrer av Islams profet Muhammed behöver inte utlösa en kris. Danska *Jyllandspostens* teckningar var i sig aldrig skäl nog att motivera någon svensk nyhetsrapportering. Det dröjde en och en halv månad från publiceringen den 30 september 2005 till att *Dagens Nyheter* först uppmärksammade frågan på nyhetsplats, den gången i en kort notis. Bilderna var i sig inte avgörande för att frågan så småningom skulle beskrivas som den värsta krisen i Danmark sedan andra världskriget (Larsen & Seidenfaden 2006:9). Snarare var det olika aktörers tolkningar av bildernas betydelse samt försöken att offentligt politisera teckningarna som så småningom skapade en massiv nyhetsbevakning kring ”karikatyrkrisen”. För svenska medier var den utlösande faktorn väldigt konkret, nämligen en rad direkta hot riktade mot svenska medborgare på palestinska områden.

De tolv karikatyrerna skapade en debatt om centrala demokratiska värden i det mångkulturella samhället; yttrandefrihet och religiös tolerans. När *Jyllandsposten* publicerade bilderna av Muhammed ville tidningen markera mot religiös intolerans i allmänhet och muslimsk fundamentalism i synnerhet, hävdade tidningens kulturelledare Flemming Rose. Yttrandefriheten i de demokratiska samhällena var hotad, ansåg *Jyllandsposten*. Muslimska företrädare och ambassadörer för flera arabländer reagerade och menade att teckningarna var ytterligare ett uttryck för en växande intolerans mot den muslimska minoriteten i Danmark. Under loppet av några månader växte frågan från att vara en begränsad intern dansk debatt till att bli en internationell följetong som kulminerade med handelsbojkotter och massdemonstrationer runt om i världen under januari och februari 2006 (Larsen & Seidenfaden 2006; Rynning & Schmidt 2006).

Fallet med de danska Muhammedkarikatyrerna möjliggör en intressant analys av nyhetsjournalistikens dynamik under extraordinära omständigheter. Huvudfrågan i denna rapport handlar om hur journalistiken påverkas när nyhetsbevakningen av en fråga hastigt ökar i omfattning och intensitet för att under en begränsad tid dominera mediernas agenda och sedan försvinna från dagordningen. Situationer av detta slag har analyserats av flera medieforskare och betecknas bland annat som *mediehype* (Vasterman 2005), *uppmärksamhetscyklar* (Downs 1972/1991) och *nyhetsvåg* (Wolfsfeld 2004), och de relateras ofta till hot och kriser i olika avseenden. Som vi snart ska se präglade hotdimensioner nyhetsrapporteringen om Muhammadkarikatyrerna på flera sätt. För det första utlöste specifika hot mot svenskar den intensiva nyhetsbevakningen. För det andra aktualiserades frågan om inte hela det västerländska samhället var hotat av antidemokratiska krafter. Dessa aspekter av medierapporteringen står i fokus i denna studie som analyserar hur den intensiva bevakningen av karikatyrkonflikten initierades, om journalistiken huvudsakligen gestaltade debatten som en yttrandefrihets- eller en intoleransfråga samt om de utökade möjligheterna att uttala sig i medierna som muslimska organisationer fick också gav ökat utrymme åt dessa aktörers problembeskrivningar. *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladets* nyhetsbevakning av karikatyrfrågan kommer att jämföras med rapporteringen i de amerikanska tidningarna *New York Times* och *Washington Post*. Det gör det möjligt att jämföra den svenska storstadsmorgonpressens hantering av frågan med två tongivande

utländska dagstidningars rapportering. Men för att bättre förstå de förutsättningar, drivkrafter och mekanismer som ligger bakom nyhetsjournalistiken vid hot och kriser är det nödvändigt att först analysera teorier och tidigare forskning relaterad till mediernas beroendeförhållanden till externa aktörer samt makten över journalistikens innehåll. Vem som har inflytande över hur en fråga eller händelse gestaltas i medierna varierar nämligen beroende på en rad faktorer. Men låt oss först titta något närmare på händelseförloppet som omgärdade *Jyllandspostens* karikatyrer. Vilka var drivande i debatten och vilka ståndpunkter drevs?

En dansk fråga blir världspolitik

Flemming Rose, *Jyllandspostens* kulturredaktör, motiverade publiceringen av teckningarna som ett försvar av yttrandefriheten (Rynning & Schmidt 2006:13). Rädsla och självensur i förhållande till islamsk fundamentalism var oroande tecken i det danska samhället, menade Rose. Ingen grupp eller religion skulle få ställa sig över det demokratiska samhällets principer. Men *Jyllandspostens* ståndpunkt kom inte att stå oemotsagd. Veckorna som följde präglades av en mobilisering från muslimska företrädare för att rikta strålkastarljuset mot situationen för muslimer i Danmark. Enligt Rynning och Schmidt (2006) kan händelseutvecklingen kring karikatyrfrågan delas in i tre faser som tar fasta på dramatiken och intensiteten i protesterna mot *Jyllandsposten* och den danska regeringen.

Fas 1 kännetecknades av intern dansk debatt och aktivitet och sträckte sig från publiceringen fram till december. Danska muslimska företrädare krävde relativt snabbt en ursäkt för *Jyllandspostens* publicering av teckningarna. När någon sådan uteblev vände sig den 12 oktober elva ambassadörer från muslimska länder direkt till den danske statsministern Anders Fogh Rasmussen och begärde ett möte för att diskutera frågan. I brevet till den danske statsministern pekade ambassadörerna inte bara på Muhammedkarikatyrerna, utan satte dem i ett sammanhang som de menade utgjorde en "on-going smearing campaign in Danish public circles and Media against Islam and Muslims" (citat ur Larsen & Seidenfaden 2006:324).

Något senare fick den danske statsministern även ett brev från the Organization of the Islamic Conference som samlar 57 medlemsstater, i vilket fokus på intolerans och islamofobi var än tydligare uttryckt. Brevet innehöll referenser till ett antal incidenter utöver *Jyllandspostens* karikatyrer och organisationen menade att "the Muslim Danish citizens are considerably alarmed and feel threatened in the face of this ever increasing trend of intolerance and degrading discrimination against them, in which every Muslim is treated as a potential terrorist and criminal." I brevet konstaterades också att "these dangerous developments in Denmark [...] neither will facilitate our common endeavors against xenophobia and Islamophobia" (citat ur Larsen & Seidenfaden 2006:328). Även Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa – som bland annat arbetar mot diskriminering av muslimer – kontaktade den danska regeringen och efterfrågade landets officiella syn på situationen för muslimer i Danmark. Rasmussen avböjde mötet med ambassadörerna och hänvisade till den danska yttrandefriheten: "The freedom of expression is the very foundation of the Danish society. The freedom of expression has a

wide scope and the Danish government has no means of influencing the press” (citat ur Larsen & Seidenfaden 2006:328).

Fas 2 som sträckte sig från början av december till slutet av januari, kännetecknades av en internationalisering och intensifiering av konflikten. Fler muslimska organisationer engagerade sig i frågan, FN:s kommission för mänskliga rättigheter bad om den danska regeringens syn i ärendet och både arabförbundets utrikesministrar samt 22 tidigare danska ambassadörer kritiserade den danska regeringen i slutet av december (Rynning & Schmidt 2006). I början av januari 2006 uppdagades också att danska imamer under en resa i Mellanöstern samlat stöd för kritiken mot Danmark. Den 10 januari publicerade även den norska tidskriften *Magazinet* teckningarna, vilket ledde till nya protester. Muslimska företrädare i Saudiarabien började snart uppmuntra bojkott av danska varor och i slutet av januari stängde landet sin ambassad i Danmark. Bojkotten spreds snabbt till flera muslimska länder. *Jyllandsposten* bad den 30 januari om ursäkt för *konsekvenserna* av publiceringen och att de oavsiktligt kränkt muslimer. Samma dag konstaterade statsminister Rasmussen att han personligen aldrig skulle porträttera Jesus eller Muhammed på ett sätt som kränker någon.

Fas 3, som enligt Rynning och Schmidt (2006) kännetecknades av klimax och krishantering, inleddes i slutet av januari. Massdemonstrationer och protester urartade i våld runt om i världen. I Damaskus och Beirut brändes de danska ambassaderna i början av februari. Minst 143 tidningar i 56 länder hade publicerat någon eller några av *Jyllandspostens* teckningar när månaden var slut (Larsen & Seidenfaden 2006:100). Det var först nu som hoten blev reella och fick synbara materiella konsekvenser.

Sammanfattningsvis karaktäriseras frågan om Muhammedkarikatyryerna av en kamp om problemformuleringar. Redan under fas 1 utkristalliserades två konkurrerande perspektiv. *Jyllandsposten* och den danska regeringen betonade yttrandefrihetsaspekterna. Religiös fanatism och vägran att acceptera grundläggande demokratiska värden var det huvudsakliga problemet som måste diskuteras och åtgärdas, enligt detta perspektiv. Ur ett hotperspektiv är det värt att notera att förespråkarna för yttrandefrihetsgestaltningen betraktade det västerländska samhället som i grunden hotat, och just detta hot motiverade publiceringen av karikatyryerna. Företrädare för muslimska organisationer liksom de elva ambassadörerna betonade i stället intoleranstendenser i det danska samhället. Kränkningar och diskriminering av muslimer i Danmark var det huvudsakliga problemet som måste lösas, enligt detta perspektiv. Det är viktigt att komma ihåg att flera av aktörerna som var kritiska mot publiceringen endast betraktade bilderna som en händelse i ett mönster av flera incidenter. Ett sådant perspektiv kännetecknas av ett fokus på det *systematiska* i intoleransen, vilket ska jämföras med de aktörer som endast kritiserade publiceringen av karikatyryerna som en isolerad händelse. Vi återkommer till denna distinktion i diskussionen om nyhetsrapporteringen av händelseförloppet. Innan dess redovisas vad tidigare forskning har att säga om nyhetsjournalistikens drivkrafter och innehåll, både under normala förhållanden och i tider präglade av hotfulla stämningar och kriser. Eftersom denna studie särskilt handlar om vilka aktörer som fick uttala sig och definiera problem i den svenska nyhetsjournalistiken fokuserar diskussionen om tidigare forskning särskilt på olika aktörers inflytande över journalistikens innehåll.

Rutinjournalistik och händelsedrivna journalistik

Flera medieforskare hävdar att nyhetsjournalister är så beroende av information från officiella aktörer och samhällsinstitutioner att medierna oftast reproducerar eliternas verklighetsbeskrivningar (Bennett 1990; Bennett et. al. 2007; Campbell 2004; Hall et. al. 1978; Manning 2001). I stället för att vara den ständigt morrande vakhunden fungerar medierna som mer eller mindre völdresserade knähundar. De amerikanska medieforskarna Lance Bennett, Regina Lawrence och Steven Livingston skriver exempelvis i inledningen till boken *When the Press Fails* att "the press has grown too close to the sources of power in this nation, making it largely the communication mechanism of the government, not the people" (Bennett et. al. 2007:1). En sådan ståndpunkt kan förstås problematiseras. Men grundtanken om de officiella aktörernas inflytande över journalistiken delas av flertalet forskare och det finns därför starka skäl att granska dessa tankegångar närmare.

Att officiella och institutionella aktörer har stort inflytande över nyhetsjournalistikens problembeskrivningar är ingen ny tanke. Den brittiske sociologen Stuart Hall och hans kollegor formulerade redan på 1970-talet en teori om hur maktstrukturer i samhället sätter sin prägel på nyhetsrapporteringen. Men till skillnad från konspiratoriska förklaringar till hur medierna upprätthåller befintliga maktstrukturer, betonade forskarna faktorer kopplade till hur journalister arbetar. Avgörande är redaktionella yrkesnormer, rutiner och hur det journalistiska vardagsarbetet organiseras. Kombinationen av två faktorer var särskilt viktiga (Hall et. al. 1978:55ff): (1) strävan och viljan att producera objektiv och neutral nyhetsrapportering samt (2) pressen att ständigt leverera nyhetstexter eller nyhetsinslag till dagliga och återkommande deadlines. Nyhetsarbetets höga tempo gjorde journalister beroende av officiella aktörer och etablerade samhällsinstitutioner för tillgång till information som betraktades som auktoritativt underlag för objektiv nyhetsförmedling. Howard Becker (1967) hade tidigare formulerat begreppet *trovärdighetshierarki* för att beskriva synen på källors trovärdighet. Personer eller aktörer med övergripande ansvar inom en organisation eller för en politisk sakfråga betraktas ofta som mer trovärdiga än aktörer som saknar eller har begränsat ansvar. För journalister som arbetar under stress att möta deadlines utgör officiella aktörer och institutioner i samhället därför centrala källor i nyhetsarbetet. Mäktiga samhällsinstitutioner och officiella aktörer tillåts därför att fungera som *primary definers* av händelser och politiska frågor (Hall et. al. 1978). Deras tillgång till medierna gör att de får ett stort inflytande över problembeskrivningar vilket ger dessa aktörer stor makt över samhällsdebatten. Både betydelsen av trovärdighetshierarkier och teorin om *primary definers* kan dock ifrågasättas. Exempelvis bortser hierarkiperspektivet från att medierna kan ha andra mål än att hitta trovärdig och tillförlitlig information när de väljer vilka aktörer som ska få uttala sig. På ett liknande sätt har flera forskare ifrågasatt om de officiella aktörernas makt över problemformuleringar verkligen är så ensidig som *primary definition*-begreppet antyder (Campbell 2004; Schudson 2003). Dels bortser teorin från att det finns oenighet om problembeskrivningar inom samhällseliten, och därmed utrymme för olika perspektiv i journalistiken. Dels framstår journalisterna själva som helt passiva i

nyhetsarbetet, trots att mediernas redaktionella förutsättningar, normer och arbetssätt i allra högsta grad präglar den information som filtreras genom nyhetsrapporteringen.

Mediernas beroende av officiella aktörer är ändå ett centralt inslag även i senare forskning, inte minst i samband med krig och kriser. I USA har studier av mediebevakning av amerikansk utrikespolitik inför och i samband med krig visat att kritisk rapportering av administrationens politik ofta är avhängig förekomsten av kritiska röster på centrala positioner i det politiska systemet (Bennett 1990, 1994; Entman 2004; Hallin 1986). Om oppositionella röster i exempelvis den amerikanska kongressen uteblir blir det svårt för medier som *New York Times* och *Washington Post* att förhålla sig kritiskt till den förda politiken, även om redaktioner har tillgång till bevis som motsäger den officiella politiska hållningen. Konsekvensen är att mediernas problemformuleringar framför allt bestäms av administrationen samt framträdande republikaner och demokrater. Vilken information som förekommer i nyhetsrapporteringen beror mer på maktförhållanden än dess sanningshalt: "The prominence of various perspectives in the news does not have so much to do with whether they are supported by available facts, but whether they have powerful champions, and whether they go unchallenged (or survive challenges) by other powerful players" (Bennett et al. 2007:50).

Att officiella källor och elitaktörer dominerar nyhetsrapporteringen har visats i flera amerikanska studier av nyhetsjournalistik (Berkowitz 1987; Berkowitz & Beach; Brown et al. 1987; Hansen 1991; Sigal 1973), liksom även i svenska undersökningar (Nord & Strömbäck 2002; Nord et al. 2003; Sahlstrand 2000; Strömbäck 2001, 2004). Flera forskare har dock visat hur den officiella dominansen i rutinrapporteringen kan brytas av dramatiska händelser som förändrar förutsättningarna för det dagliga redaktionella arbetet (Lawrence 2000; Wolfsfeld 2004). Någon eller några händelser triggar en intensiv mediebevakning vilket skapar möjligheter för aktörer som inte vanligtvis är framträdande i journalistiken att bidra med perspektiv och problembeskrivningar. I den allmänna debatten benämns sådan nyhetsrapportering ibland något nedlåtande som "mediedrev". Bland forskare talas om *mediehype*, *uppmärksamhetscykel* liksom *nyhetsvåg*, där intresset framför allt ligger på dynamiken i dessa vågor, vad som förklarar dem och vilka konsekvenser de får (Downs 1972; Lawrence 2000; Vasterman 2005; Wolfsfeld & Sheaffer 2006).

Samspelet mellan politik och medier är centralt i diskussionen om drivkrafterna i dessa cykler. Och de teoretiska begrepp som används för att beskriva dem uttrycker inte sällan vilken roll medierna själva har som drivkraft i dessa intensiva skeden. En mediehype, exempelvis, drivs främst av medierna, enligt medieforskaren Peter Vasterman: "[a] media-hype can [...] be defined as a media-generated, wall-to-wall news wave, triggered by one specific event and enlarged by the self-reinforcing processes within the news production of the media" (2005:515). Dessa hyper triggas av någon nyckelhändelse som blir symbolen kring vilken resten av nyhetsrapporteringen organiseras. En tematik formas som gör att tidigare och framtida händelser kan etiketteras och relateras till varandra så att de framstår som delar av samma fenomen. Nyhetströskeln för händelser och kommentarer som kan associeras till det nya temat sänks vilket gör nyhetshålet – dvs. det utrymme medierna ägnar en fråga eller händelse – större. Fler händelser accepteras helt enkelt som nyheter. Politiska aktörer i

samhället reagerar då den intensifierade rapporteringen skapar möjligheter att påverka debatten. Så småningom svalnar hypen och försvinner från mediernas agenda. Rapporteringen återgår till det normala och andra frågor söker uppmärksamhet (Vasterman 2005:513ff).

Medan beteckningen mediehye markerar mediernas centrala funktion i drivandet av den intensiva mediebevakningen, använder den israeliske medieforskaren Gadi Wolfsfeld termen politisk våg (political wave) för att i stället betona att medierna nästan alltid reagerar på vad andra aktörer gör, snarare än agerar (Wolfsfeld 2004). Även om medierna kan förstärka betydelsen av olika händelser, så är de sällan initiativtagare när intensiv nyhetsbevakning uppstår. I en studie av 39 vågor i Israel initierades 21 stycken (54 procent) av officiella politiska aktörer i regering eller parlament. Sex vågor föddes ur utomparlamentariska aktörers aktiviteter medan endast en initierades av medierna själva (Wolfsfeld & Sheaffer 2006:345). Författarna konstaterade att "This reinforces the claim that the media spend the vast majority of their time reacting to what other actors are doing. If such waves represent important moment for public discourse, then this finding raises serious questions about the ability of the news media to serve as government watchdogs" (Ibid:350). På ett liknande sätt skiljer den amerikanska medieforskaren Regina Lawrence (2000) mellan institutionsdriven och händelsedrivna nyhetsrapportering, där den förra kännetecknas av att officiella aktörer har initiativ och kommando medan den senare har potential att skapa möjligheter för icke-officiella aktörer att få tillgång till medierna och där kunna göra sina röster hörda. En tidigare studie av svenska och amerikanska tidningars rapportering om Muhammedkarikatyrerna visade just att den intensiva bevakningen gynnade icke-officiella aktörer (Shehata 2007). Ju mer omfattande nyhetsbevakningen blev desto mer skiftade balansen mellan officiella och icke-officiella källor på ett sätt som framför allt gynnade företrädare för muslimska organisationer. Frågan om vem som initierade den intensiva och omfattande nyhetsrapporteringen om karikatyrerna, liksom frågan om de muslimska företrädarnas framskjutna position i bevakningen också gav intoleransperspektivet en större plats i medierna, är två huvudfrågor i denna rapport. Men låt oss först titta närmare på de två perspektiv som stod i fokus i karikatyrfrågan.

Kampen om problembeskrivningar

Att medierna har en omfattande makt över hur människor uppfattar verkligheten är det få som betvivlar. Medierna kan påverka inte bara vilka frågor vi anser vara viktiga utan också hur vi uppfattar dem (McCombs 2004; McCombs & Ghanem 2003). Genom att uppmärksamma vissa aspekter av en händelse, sätta den i ett större sammanhang och kategorisera den kan medierna påverka människors associationsbanor och sätt att tänka. Det är grundidén bakom det forskningsfält som utgår från framingteorin¹ (Callaghan & Schnell 2005; Cappella & Jamieson 1997; Iyengar 1991; Reese et. al. 2003; Scheufele 1999). Hur medierna gestaltar en händelse eller fråga kan med andra ord avgöra hur människor uppfattar den. För den som vill påverka opinionen är det därför av central betydelse att i medierna få

¹ Av språkskäl kommer jag att använda medieforskaren Jesper Strömbäcks översättning gestaltningsteorin i stället för ursprungstermen.

gehör för sådana gestaltningar som gynnar den egna saken. Kampen om problembeskrivningar pågår ständigt och flera forskare har intresserat sig för vilket genomslag olika aktörers gestaltningar får i nyhetsrapporteringen (Bennett et. al. 2006; Gitlin 2003; Lawrence 2000; Entman 2004). Enligt en av gestaltningsteoriens fäder handlar framing om att genom olika vinklar lyfta fram vissa problemdefinitioner, peka på orsaksförklaringar till problemen, bidra med moraliska omdömen och/eller föreslå lösningar på problemen (Entman 1993:52). Kampen om dessa gestaltningar har ofta politiska dimensioner där utgången kan ha avgörande betydelse för hur frågan hanteras: "framing is an ideological contest over not only the scope of an issue, but also over matters such as who is responsible and who is affected, which ideological principles or enduring values are relevant, and where the issue should be addressed" (Pan & Kosicki 2003:40).

Konflikten om Muhammedkarikatyrerna var i allra högsta grad en kamp om gestaltningar. Som vi såg tidigare organiserades debatten veckorna efter publiceringen kring två övergripande problemdefinitioner: yttrandefrihet och intolerans. Enligt *Jyllandsposten* och så småningom också den danska regeringen var det huvudsakliga problemet att vissa muslimska företrädare vägrade att acceptera grundläggande demokratiska värden. Det var inte karikatyrerna som utgjorde något problem, utan de häftiga reaktionerna på dem. En lösning på detta problem måste därför utgöras av en förändring på den muslimska sidan i riktning mot anpassning till demokratiska värderingar. En helt annan gestaltning drevs först av danska muslimska organisationer och sedan av muslimska länders regeringar och företrädare för ett antal andra internationella organisationer. Intoleransgestaltningen pekar ut publiceringen av Muhammedkarikatyrerna som ett uttryck för anti-muslimska och islamofobiska stämningar i Danmark. Problemet är att invandrare i allmänhet och den muslimska minoriteten i synnerhet diskrimineras och utsätts för kränkande behandling i det danska samhället. Lösningen på detta problem är ökad tolerans och förståelse för olika kulturer. Flera av de aktörer som ville uppmärksamma frågan under konfliktens första fas betonade just systematiken i intoleransen, där karikatyrerna betraktades som endast ett exempel av flera under en längre tidsperiod. När nyhetsrapporteringen tog fart i de svenska medierna några månader senare hade intoleransgestaltningen delvis ett mer begränsat fokus, vilket vi snart ska se. Men genom att driva dessa båda gestaltningar försökte konfliktens olika parter att påverka hur denna fråga skulle uppfattas och hanteras. Frågan är hur väl de lyckades.

Syfte och frågeställningar

Forskningen om officiella aktörers dominans i journalistiken och den dynamik som händelsedrivna nyhetsrapportering kan skapa har bland annat fokuserat på två övergripande frågor. För det första, vem är det som initierar de tillfällen av intensiv och omfattande nyhetsbevakning som kännetecknar mediehyper och politiska vågor? För det andra, vilka konsekvenser får den ökade intensiteten för olika gruppers möjligheter att gestalta problem i medierna? Att relationen mellan officiella och icke-officiella röster förändrades till de senares fördel när rapporteringen om karikatyrkonflikten intensifierades, vet vi sedan tidigare (Shehata 2007).

Under den nyhetsvåg som kännetecknade den intensiva bevakningen av karikatyrkonflikten var muslimska organisationer klart dominerande. Däremot finns det skäl att titta närmare på i vilken utsträckning den ökande andelen icke-officiella röster spelade någon roll för hur karikatyrfrågan gestaltades i medierna. Totalt ska fyra frågeställningar besvaras i denna rapport:

1. Hur omfattande var nyhetsrapporteringen om Muhammedkarikatyrerna i svensk och amerikansk storstadsmorgonpress?
2. Vilka aktörer och händelser initierade den intensiva svenska bevakningen av karikatyrfrågan?
3. I vilken utsträckning gestaltade svenska och amerikanska storstadsmorgontidningar karikatyrfrågan som en yttrandefrihetsfråga respektive en intoleransfråga?
4. Vilken betydelse hade olika källor för hur frågan gestaltades i tidningsjournalistiken?

Material och metod

De svenska storstadsmorgontidningar som ingår i denna undersökning är *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Bevakningen i dessa tidningar kommer att jämföras med rapporteringen i två amerikanska funktionella motsvarigheter: *New York Times* och *Washington Post*. Med funktionella motsvarigheter avses inte att tidningarna är exakt lika eller på något sätt existerar och arbetar under liknande omständigheter. Vad som förenar dessa tidningar är däremot att de inom respektive land fyller liknande funktioner genom att vara nationella organ för en seriös tidningsjournalistik med omfattande bevakning av politik och samhällsfrågor.

Frågeställning nummer 2 kommer att besvaras genom en närmare granskning av nyhetsrapporteringen under upptakten av den nyhetsvåg som byggdes upp i slutet av januari och början av februari. Genom att fokusera på dessa artiklar är syftet att ta reda på vilka händelser och aktörer som initierade den intensiva nyhetsbevakningen. De två grundfrågor som ställdes till textmaterialet för att besvara den andra frågeställningen var: 1) vilka händelser i verkligheten hänvisar artiklarna till under uppbyggnaden av nyhetsvågen? samt 2) vilka aktörer pekades ut som drivande i dessa händelser?

Frågeställningarna 1, 3 och 4 kommer att besvaras med hjälp av en kvantitativ innehållsanalys av alla artiklar publicerade på nyhetsplats under en femmånadersperiod från den 1 oktober 2005 till den 28 februari 2006. De amerikanska artiklarna samlades in via respektive tidnings egen databas som finns tillgänglig på deras hemsidor. Sökorden *Danmark* användes i en första sökrunda och *Jyllandsposten* OR *cartoons* i en andra omgång. Proceduren gav slutligen 91 artiklar. Det totala antalet artiklar som fångades in av dessa sökord var ursprungligen större, men endast de artiklar som handlade om Muhammedkarikatyrerna valdes ut. De svenska artiklarna valdes ut direkt ur papperstidningarna. Alla artiklar som uttryckligen handlade om karikatyrfrågan analyserades. Rubrik och ingresser spelade en viktig roll i sökningsarbetet. I de lägen tidningarna

innehöll uppslag under gemensam vinjett (exempelvis "Karikatyrkrisen") analyserades samtliga artiklar och notiser på uppslaget.

Ett kodschema med tillhörande kodinstruktioner utarbetades som analysinstrument. Enskilda artiklar utgjorde analysenheten, vilka analyserades i sin helhet. En viktig uppgift var att analysera förekomsten av yttrandefrihets- och intoleransgestaltningar. Enskilda ord, begrepp, fraser och meningar användes för att lokalisera fragment av de båda gestaltningarna i texten. Fanns meningskonstruktioner och begrepp som exempelvis innehöll orden "yttrandefrihet", "pressfrihet" och "åsiktsfrihet" liksom argument eller motargument för "fria" och "självständiga medier", gjordes bedömningen att en yttrandefrihetsgestaltning förekom i artikeln. Intoleransgestaltningar lokaliserades på samma sätt; varje gång en artikel beskrev karikatyrernas kränkande och provokativa karaktär, liksom referenser till diskriminering och anti-muslimska stämningar i Danmark. Utöver frågan om de båda gestaltningarna förekom i artikeln eller inte, gjordes också en bedömning av vilken av dem som dominerade över den andra, dvs. vilken av gestaltningarna som hade en mer framträdande plats i respektive artikel.

Vilka källor som fick komma till tals i artiklarna analyserades också. De officiella källor som analyserades var företrädare för regering och opposition i Danmark, Sverige, USA och regeringar i muslimska länder. De icke-officiella källor som undersöktes utgjordes av representanter för olika muslimska organisationer och sammanslutningar samt företrädare för *Jyllandsposten*. Med källor avsågs personer som fick komma till tals i artiklarna, antingen direkt via citattecken/talstreck eller indirekt genom att reportern återgav påståenden som uttryckligen kopplades till personen.

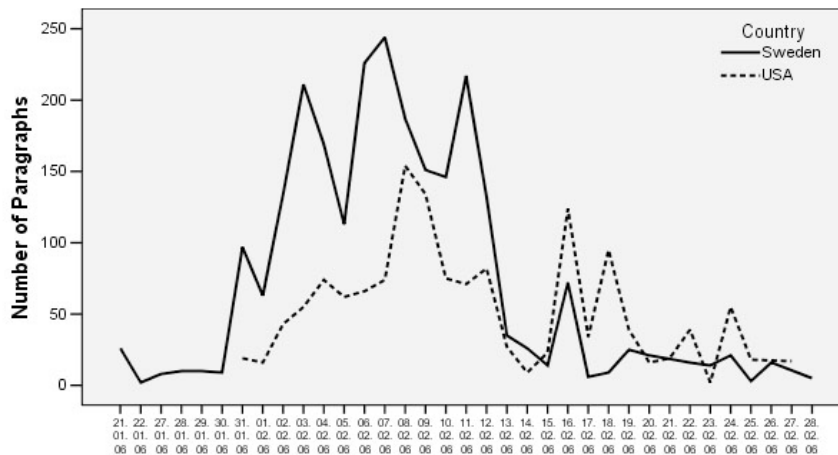
Ett så kallat intrakodartest av reliabiliteten i innehållsanalysen genomfördes för att kunna bedöma tillförlitligheten i analysinstrumentet. Tio procent av artiklarna innehållsanalyserades två gånger vilket visade på en överensstämmelse i kodningen på 97 procent. Frågan om vilken gestaltning som dominerade artiklarna hade den lägsta reliabilitetssiffran med en överensstämmelse på 91 procent (Cohen's kapp beräknades också, vilket gav ett värde på 0.83). Resultatet bedömdes som acceptabelt givet de tröskelvärden som brukar vara norm i forskningen.

Nyhetsrapporteringens omfattning

Att nyhetsrapporteringen om Muhammedkarikatyrerna innehöll de drag som nyhetsvågor eller mediehyper generellt kännetecknas av är svårt att förneka. Det gäller både den svenska och till viss del den amerikanska nyhetsrapporteringen. Totalt publicerade de båda amerikanska tidningarna 91 artiklar relaterade till konflikten. Den sammanlagda siffran för *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* var 242. I stort sett samtliga publicerades under loppet av ett par veckor från slutet av januari till februaris sista dagar. Under de tre månader som följde direkt på publiceringen den 30 september var bevakningen i princip obefintlig. *New York Times* och *Washington Post* publicerade inte en enda artikel. De båda svenska tidningarna hade ett fåtal korta artiklar under hösten, men det var framför allt under de sista veckorna i januari som rapporteringen väcktes till liv. Figur 1 visar nyhetsbevakningens omfattning och dynamik under slutet av januari och hela februari. Eftersom de amerikanska artiklarna i

regel är betydligt längre än de svenska bygger graferna på det totala antalet stycken som de svenska och amerikanska tidningarna publicerade varje dag.

Figur 1. Nyhetsrapporteringens omfattning.

Oavsett om vi tittar på antal artiklar eller stycken så är omfattningen på bevakningen större i de svenska tidningarna. Karikatyrkonflikten var helt enkelt en större nyhet i Sverige. Nyhetsvågen tog också fart snabbare i Sverige än i USA. Rapporteringen intensifierades snabbt från den 31 januari medan den amerikanska bevakningen intensifierades mer långsamt och något senare. I gengäld klingade den svenska vågen av snabbare än den amerikanska, vilken hölls levande på ett mer påtagligt sätt även under de sista veckorna i februari. Den snabbt intensifierade rapporteringen i månadsskiftet mellan januari och februari leder oss till undersökningens andra frågeställning.

Intensifieringen av bevakningen: hot på agendan

Vid det här laget står det klart att konflikten första samt stora delar av den andra fasen – då konflikten gick från att främst utspela sig inom Danmarks gränser till att bli en internationell fråga – passerade relativt obemärkt i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*. Under dessa två faser fick *Jyllandspostens* och Rasmussens problembeskrivningar om hotet mot den västerländska demokratin inte något genomslag i den svenska och amerikanska nyhetsrapporteringen. Den 31 januari hade emellertid någonting hänt som föranledde ett rejält uppsving i nyhetsrapporteringens omfattning. Den andra frågeställningen handlade om vilka händelser och aktörer som initierade den intensiva svenska bevakningen. Här ska vi analysera vilka händelser i verkligheten som blev avgörande för att nyhetsvågen tog fart just då samt vilka aktörer som framstod som drivande i denna händelseutveckling. Låt oss titta närmare på vad som går att utläsa av nyhetsartiklarna från detta inledande skede.

Trots att nyhetsrapporteringen om Muhammedkarikatyrerna var återkommande men sporadisk under januari, intensifierades

uppmärksamheten den 31 januari då *Dagens Nyheter* publicerade sju artiklar om händelser relaterade till teckningarna och *Svenska Dagbladet* publicerade tre artiklar. Dagarna innan hade båda tidningarna rapporterat om initiativ tagna i Saudiarabien i syfte att protestera mot publiceringen. Och det var en rad olika former av hot som byggde upp konflikten, hot som kom från flera aktörer. Saudiska imamer uppmuntrade till köpbojkott av danska varor – en uppmaning som fick gehör och spred sig i arabvärlden – och landets regering hade tidigare kallat hem sin ambassadör från Danmark (SvD 280106, 290106). Dessutom rapporterade *Dagens Nyheter* i en artikel den 30 januari att två stora muslimska statsförbund hotat med en FN-resolution riktad mot Danmark. I samma artikel rapporterades att också Libyen stängt sin danska ambassad. Rapporteringen var dock fortfarande begränsad och kan inte jämföras med omfattningen av den bevakning som påbörjas den 31 januari och sedan pågick i ungefär två veckor.

De händelser som medierna direkt hängde upp karikatyrbevakningen på när nyhetsvägen inleddes den 31 januari var hot från palestinska grupper på Gaza – bland annat al-Aqsa martyrernas brigader – mot svenskar som befann sig i området. Båda de svenska tidningarna rapporterade omfattande om dessa hot och reaktioner på dem. Ett uppslag i *Dagens Nyheter* täcktes av rubriken "Nordbor tvingas fly från Gaza efter hot" medan huvudartikeln om karikatyrerna i *Svenska Dagbladet* hade rubriken "Svenskar dras in i muslimsk aktion". Flera av de totalt tio artiklarna relaterade till de hot som riktats inte bara mot svenskar, utan även mot danskar och norrmän. Flera av reaktionerna på hoten var en framträdande del av nyhetsrapporteringen i *Svenska Dagbladet*. Att EU:s utrikesministrar – för tillfället samlade för ministermöte i Bryssel – i uttalanden fördömde hoten liksom att svenska utrikesdepartementet avrådde från resor till de palestinska områdena, bidrog till allvaret i den situation som uppstått. Journalister vägleds ofta av sådana indikatorer från officiella och institutionella aktörer i nyhetsarbetet. De fungerar som hakar som driver det journalistiska arbetet framåt och motiverar till egna journalistiska initiativ.

Huvudartikeln i *Dagens Nyheter* handlade om hoten mot svenskarna. Därutöver publicerades denna dag ett flertal artiklar med reaktioner på karikatyrkonflikten. Uttalanden från *Jyllandspostens* chefredaktör Carsten Juste och Danmarks statsminister Anders Fogh Rasmussen var fokus i en av artiklarna. Dessutom fick bojkotten mot danska varor fortsatt uppmärksamhet i tidningarna.

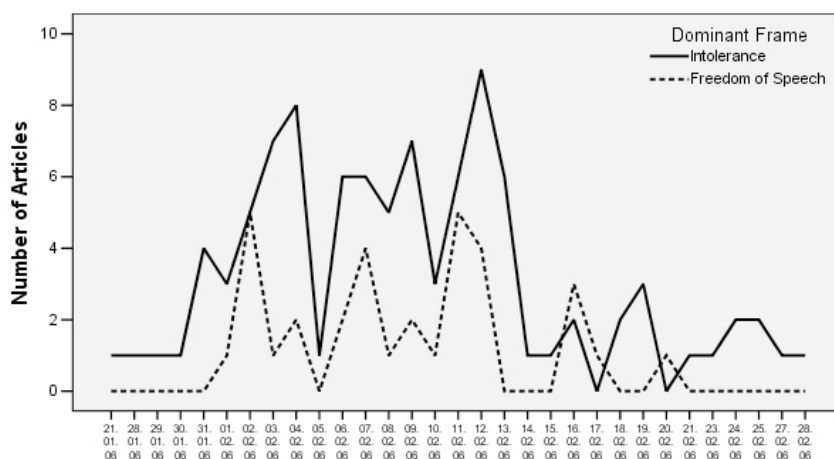
Från denna dag fortsatte den omfattande bevakningen fram till den 13 januari då frågan svalnade i de svenska tidningarna. Den intensiva rapporteringen hölls vid liv av fler massdemonstrationer, ytterligare publiceringar av karikatyrerna i andra europeiska tidningar samt ambassadbränder i Syrien och Libanon. I den bemärkelsen var nyhetsrapporteringen om Muhammedkarikatyrerna i stor utsträckning händelsedrivna snarare än drivna av officiella eller institutionella aktörer. Bevakningen initierades, drevs och organiserades kring en hotbild mot svenskar och skandinaver. Men det dröjde till dessa hot blev högst reella och konkreta innan karikatyrfrågan fick utrymme i medierna. Hoten mot svenskar fungerade som en utlösande faktor och just dessa hot initierades av lokala palestinska grupperingar. Samtidigt är det viktigt att komma ihåg att den konflikt som aktualiserades också var sanktionerad av officiella

arabiska aktörer genom att flera länder, däribland Saudiarabien, på olika sätt protesterat mot *Jyllandsposten* och Danmarks hantering av frågan. Även om det dröjde fram till hot, massdemonstrationer och kännbara köpbojkotter innan de många initiativen från olika muslimska företrädare gav eko i den svenska nyhetsrapporteringen dröjde det än längre innan de amerikanska tidningarna intensifierade sin bevakning. Frågan är om de muslimska organisationernas framgångsrika mobilisering också avspeglades i hur de svenska och amerikanska tidningarna gestaltade karikatyrfrågan.

Gestaltningar: yttrandefrihet vs. intolerans

Kampen om problemformuleringar präglade mycket av konflikten om Muhammedkarikatyrerna. Medan *Jyllandsposten* och den danska regeringen ville betrakta denna strid som en yttrandefrihetsfråga, drev flera muslimska aktörer ett intoleransperspektiv som gick ut på att publiceringen av teckningarna var kränkande mot stora grupper av människor. Figur 2 visar hur antalet artiklar som domineras av de båda gestaltningarna förändrades över tid. Figuren bygger på både den svenska och amerikanska mediebevakningen.

Figur 2. Dominerande gestaltningar i nyhetsbevakningen.

Intoleransgestaltningen dominerade över yttrandefrihetsgestaltningen under i stort sett hela undersökningsperioden. Och intoleransperspektivet hade kommandot redan i inledningen av nyhetsvågen. Några stora skillnader i vilken gestaltning som dominerade finns inte heller mellan de svenska och amerikanska tidningarna. Intoleransgestaltningen dominerade 29 procent av de svenska artiklarna och 32 procent av de amerikanska. Yttrandefrihet dominerade 11 procent av artiklarna i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* och 7 procent av artiklarna i *New York Times* och *Washington Post*. Tittar vi på förekomst av gestaltningar – i stället för vilken som dominerade – är de stora dragen i stort desamma: inga avgörande skillnader i svensk och amerikansk nyhetsrapportering. Intoleransgestaltningen förekom i 58 procent av de svenska artiklarna,

jämfört med yttrandefrihetsgestaltningen som förekom i 44 procent. För USA är siffrorna 70 procent mot 58. Att de båda gestaltningarna förekom i fler amerikanska artiklar beror delvis på att artiklarna i *New York Times* och *Washington Post* var längre än de svenska.

Flera av de muslimska aktörer som var engagerade i karikatyrfrågan under hösten – dvs. innan nyhetsbevakningen i Sverige och USA tog fart – drev en intoleransgestaltning som betonade diskrimineringens systematiska karaktär, snarare än att bara kritisera *Jyllandspostens* publicering. Tidningens agerande sågs som ett av flera uttryck för mer genomgående anti-muslimska stämningar i Danmark. I en pilotstudie av *Dagens Nyheters* bevakning av karikatyrfrågan fanns en fråga i kodschemat som gör det möjligt att urskilja denna systemkritiska aspekt av intoleransgestaltningen. Totalt nio procent av *Dagens Nyheters* 147 artiklar i denna fråga nämnde anti-muslimska stämningar i Danmark i nyhetsbevakningen. Det är en betydligt lägre siffra än de 54 procent av tidningens artiklar som innehöll en intoleransgestaltning, vilket indikerar att nyhetsbevakningen först och främst kom att handla om karikatyrerna utan att de kopplades till den större frågan om situationen för muslimer i Danmark. Den strukturella dimensionen i intoleransen som de elva ambassadörerna och den muslimska internationella organisationen OIC drev under hösten fick inte alls samma genomslag i *Dagens Nyheters* nyhetsbevakning som frågan om publiceringen av karikatyrerna var att betrakta som en kränkning.

Muslimska organisationer träder in

Vi vet sedan tidigare att företrädare för muslimska organisationer gynnades av den intensiva nyhetsrapporteringen som tog fart i slutet av januari (Shehata 2007). Ju mer omfattande bevakningen blev, desto mer skiftades relationen mellan officiella och icke-officiella källor i journalistiken till de senares – dvs. företrädare för muslimska organisationer – fördel. Den intensiva nyhetsrapporteringen i Sverige och USA öppnade helt enkelt möjligheter för dessa aktörer att göra sina röster hörda i medierna.

Frågan är om deras tillträde till medierna påverkade hur karikatyrfrågan gestaltades i nyhetsartiklarna. Finns det samband mellan vilka aktörer som fick komma till tals och mediernas gestaltningar? Det är exempelvis rimligt att anta att *Jyllandspostens* och den danska regeringens närvaro i nyhetsartiklar också medförde ökat utrymme för yttrandefrihetsgestaltningen medan förekomsten av muslimska länders regeringar och muslimska organisationer som källor gav ett större utrymme åt intoleransgestaltningen. Dessa hypoteser prövas i ett antal logistiska regressionsanalyser, vilka presenteras i tabell 1 och 2. Logistiska effekter är intuitivt svårtolkade eftersom de visar förändringar i termer av logaritmerade odds då samtliga andra variabler i modellen konstanthålls. För tillfället räcker det dock med att fokusera på om effekten av olika källor är positiv eller negativ, vilket enkelt kan utläsas av tabellerna. Den andra kolumnen i tabell 1 visar vilken betydelse olika källor har för om intoleransgestaltningen dominerar en artikel, medan den tredje kolumnen svarar på frågan om källornas betydelse för om intoleransgestaltningen alls förekommer i en artikel. Grundfrågan som besvaras av regressionerna är vilken betydelse det har för en aktör att få uttala sig i medierna för hur

karikatyrfrågan gestaltas i artiklarna. Skiljelinjen går här mellan att finnas med eller att inte finnas med, vilket innebär att hänsyn inte tas till hur många gånger en aktör får uttala sig i artikeln.

Tabell 1. Effekten av olika källor på förekomsten av intoleransgestaltning (Logistisk regression).

	INTOLERANSGESTALTNING DOMINERAR	INTOLERANSGESTALTNING FÖREKOMMER
Danska regeringen (0-1)	0,389 (0,389)	0,874 (0,494)
Jyllandsposten (0-1)	-1,088* (0,538)	0,443 (0,537)
Muslimska länders regeringar (0-1)	-0,490 (0,365)	-0,243 (0,371)
Muslimska organisationer (0-1)	0,749** (0,290)	0,974** (0,334)
Artikellängd (1-79)	0,019 (0,015)	0,081*** (0,019)
Intercept	-1.242*** (0.207)	-1.056*** (0.630)
Likelihood Ratio χ^2	16,26	63,41
Pseudo R^2	0,041	0,144
N	328	328

Skattningarna är ostandardiserade logitkoefficienter med standardfel inom parenteserna.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Resultaten visar att sannolikheten att en artikel domineras av intoleransgestaltningen minskar exempelvis om företrädare för *Jyllandsposten* får uttala sig i medierna (-1,088) medan den ökar om representanter för muslimska organisationer förekommer som källor i artikeln (0,749). Dessa effekter gäller oberoende av om de andra källtyperna uttalar sig i artikeln och hur lång artikeln är. Sannolikheten för att intoleransgestaltningen dominerar en artikel ökar alltså om muslimska organisationer förekommer som källor i artikeln, oavsett hur lång artikeln är samt om företrädare för danska regeringen, *Jyllandsposten* eller muslimska länders regeringar också uttalar sig i artikeln eller inte. Effekterna av att företrädare för *Jyllandsposten* eller representanter för muslimska organisationer förekommer är de enda statistiskt säkerställda sambanden. Att muslimska organisationer får uttala sig ökar också sannolikheten för att intoleransgestaltningen överhuvudtaget ska förekomma, vilket framkommer av den tredje kolumnen i tabell 1. Båda resultaten ger stöd åt hypotesen att synlighet i medierna spelar roll för den bild nyhetsrapporteringen ger av en fråga. Exakt hur mycket sannolikheten ökar eller minskar kan man inte säga enbart utifrån dessa siffror. Sannolikhetsförändringarna beror nämligen bland annat på vilka värden de övriga oberoende variablerna i regressionen antar.

Tabell 2 visar samma typ av information, men här ligger fokus på sannolikheten att yttrandefrihetsgestaltningen ska förekomma och dominera. Det första som kan konstateras är att det inte finns några statistiskt signifikanta effekter på dominans av

ytrandefrihetsgestaltningen. Det verkar med andra ord inte spela någon roll om *Jyllandsposten* eller den danska regeringen uttalar sig i artiklarna för om ytrandefrihetsgestaltningen dominerar över intoleransgestaltningen. Kolumn 3 visar däremot positiva effekter av uttalanden från *Jyllandsposten*. När någon företrädare för tidningen som publicerade karikatyrerna förekommer som källa i en artikel ökar sannolikheten för att ytrandefrihetsgestaltningen också förekommer, under kontroll för samtliga andra variabler i regressionen. Däremot verkar det alltså inte påverka om denna gestaltning dominerar. När representanter för muslimska länders regeringar uttalar sig minskar sannolikheten att ytrandefrihetsgestaltningen förekommer.

Tabell 2. Effekten av olika källor på förekomsten av ytrandefrihetsgestaltning (Logistisk regression).

	YTTRANDEFRIHETSGESTALTNING DOMINERAR	YTTRANDEFRIHETSGESTALTNING FÖREKOMMER
Danska regeringen (0-1)	0,640 (0,582)	0,783 (0,425)
Jyllandsposten (0-1)	-0,788 (0,822)	1,380* (0,552)
Muslimska länders regeringar (0-1)	-	-0,880* (0,360)
Muslimska organisationer (0-1)	-0,840 (0,543)	0,600* (0,298)
Artikellängd (1-79)	0,013 (0,025)	0,078*** (0,017)
Intercept	-1,977*** (0,308)	-1,196*** (0,215)
Likelihood Ratio χ^2	4,02	65,29
Pseudo R^2	0,02	0,1437
N	274	328

Skattningarna är ostandardiserade logitkoefficienter med standardfel inom parenteserna. Effekten av muslimska länders regering varierar inte alls med dominansen av ytrandefrihetsgestaltningen.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

Något överraskande är det att förekomsten av muslimska organisationer som källor också ökar sannolikheten för att ytrandefrihetsgestaltningen ska förekomma i en artikel, oberoende av om exempelvis *Jyllandsposten* och den danska regeringen uttalar sig. Möjligen kan resultatet tolkas som att de muslimska organisationernas allt mer framträdande plats under nyhetsvågen "balanseras" med ytrandefrihetsgestaltningar från andra källor än *Jyllandsposten* och den danska regeringen. Exempelvis gav medierna relativt stor uppmärksamhet åt den franska tidningen *France Soir* som mitt under konfliktens mest intensiva skede publicerade flera av Muhammedkarikatyrerna. Tidningens chefredaktör fick mycket uppmärksamhet och möjlighet att gestalta striden som en fråga om ytrandefrihet. Den positiva effekten av muslimska organisationer kan alltså möjligen förklaras av att andra källor – eller journalisterna själva – än de ursprungliga ytrandefrihetsförespråkarna delvis trädde in för att

balansera upp det allt större utrymme som de muslimska organisationernas fick.

Slutsatser och diskussion

Vid vissa tillfällen bryts den vardagliga och rutinmässiga nyhetsrapporteringen i medierna av intensiv och omfattande nyhetsbevakning av en enskild fråga eller händelse. Oavsett vad som utlöser dessa nyhetsvågor skapar de en möjlighet för andra aktörer än de som normalt ingår i medierapporteringens standardrepertoar av källor, att göra sina röster hörda. Då nyhetströsklar sänks och behovet av att fylla ett större nyhetshål ökar öppnas grindarna för fler att delta i debatten. Striden om Muhammedkarikatyren kom så småningom att illustrera denna dynamik. Under veckorna efter att *Jyllandsposten* publicerade de tolv teckningarna engagerade sig muslimska företrädare i Danmark i frågan och elva muslimska ambassadörer kontaktade den danska statsministern för att uppmärksamma situationen för muslimer i Danmark. Statsministern intog – precis som *Jyllandsposten* – en ställning i konflikten som grundades i ett yttrandefrihetsperspektiv. Under hösten engagerade frågan även fler muslimska organisationer och internationella aktörer. Men denna studie har visat att nyhetsrapporteringen i de svenska tidningarna *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet*, liksom i de amerikanska *New York Times* och *Washington Post*, knappt uppmärksammade karikatyrfrågan förrän under januari sista veckor. Den 31 januari exploderade den svenska bevakningen som snabbt kom att likna en mediehyppe eller nyhetsvåg. Rapporteringen var mer omfattande i de svenska tidningarna än i de amerikanska, vilket inte är förvånande givet Sveriges kulturella och geografiska närhet till Danmark. Att vårt grannland plötsligt stod i centrum för en internationell konflikt och dessutom var måltavla för massdemonstrationer, våld och köpbojkotter var förstuds extraordinärt och bidrog till den jämförelsevis mer intensiva nyhetsbevakningen i Sverige än i USA.

De händelser som slutligen utlöste den intensiva svenska nyhetsrapporteringen var hot mot svenskar som kom från lokala palestinska grupper. När detta skedde gick karikatyrfrågan från att sporadiskt ha uppmärksammats i *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* till att tillägnas flera artiklar per dag under en dryg tvåveckorsperiod. Att just hoten mot svenskar var den utlösande faktorn belyser det faktum att drama, konflikt, spänning och närhet är viktiga faktorer i nyhetsvärderingen. Dessutom illustrerar det att den svenska karikatyrbevakningen initierades och drevs av icke-officiella aktörer, alltså inte av regeringsrepresentanter. Även flera av de initiativ som bidrog till att mobilisera människor i konflikten drevs av muslimska organisationer och deras representanter: köpbojkotter och demonstrationer. Men det är också viktigt att komma ihåg att konflikten hade officiell sanktion: Egyptens regering hade tidigare engagerat sig i konflikten, elva ambassadörer tog initiativ till ett möte i Danmark, Saudiarabien tog hem sin ambassadör från Danmark etc. Det vore därför dumt att dra slutsatsen att en enskild faktor drev denna nyhetsvåg. Snarare var det så att hoten mot svenska medborgare på Gaza-remsan var den utlösande faktorn i en konflikt som redan var på väg att blomma ut på fler håll i världen, och som redan var sanktionerad från officiellt håll. En extra fundering är värd att ägnas åt hur

medierna hade reagerat om denna konflikt inte hade officiellt stöd. Att officiella aktörer både var engagerade under inledningen och reagerade på den dramatiska utvecklingen bidrog sannolikt till att medierna kunde knyta frågan till en fortlöpande konflikt som ständigt matades med nya händelser.

Denna undersökning visade också att intoleransgestaltningen dominerade över yttrandefrihetsgestaltningen i både den svenska och amerikanska nyhetsrapporteringen, och så var läget i stort sett under hela nyhetsvågen. Orsakerna är säkert flera, men några saker är viktiga att framhålla. För det första var det få aktörer som enbart drev en yttrandefrihetsgestaltning. Flera framträdande aktörer som FN och EU intog en ”javisst, men...”-hållning grundad i ett principiellt stöd för yttrandefrihet tillsammans med en stark betoning av ansvar för vad som publiceras (Rynning & Schmidt 2006:12). Bara det faktum att både *Jyllandsposten* och statsminister Anders Fogh Rasmussen redan på nyhetsvågens inledande dag indirekt gav stöd åt intoleransgestaltningen genom att erkänna den kränkning som publiceringen inneburit, gav de två gestaltningarna olika grundförutsättningar att etablera sig i nyhetsrapporteringen. För det andra öppnade den intensiva bevakningen möjligheter för muslimska organisationer att uttala sig i medierna på ett sätt som gynnade dem gentemot officiella aktörer. Den kvantitativa delen av denna undersökning visade att detta kan ha haft betydelse för intoleransgestaltningens genomslag. Att som företrädare för en muslimsk organisation få uttala sig i nyhetsartiklarna ökade sannolikheten för att intoleransgestaltningen skulle dominera respektive förekomma i artikeln. Att *Dagens Nyheter*s rapportering i så pass liten utsträckning fokuserade på anti-muslimska stämningar i Danmark indikerar dock att den ursprungliga intoleransgestaltningen inte avspeglade sig i sin helhet i nyhetsrapporteringen. Det är förstås stor skillnad på att hävda att problemet ligger i en enskild publicering och att påstå att det finns strukturella diskrimineringsproblem i samhället.

Litteratur

Becker, Howard (1967): *Whose Side Are We On?* Social Problems 14(3): 239-247.

Bennett, Lance W. 1990. "Toward a Theory of Press-State Relations in the United States" *Journal of Communication* 40(2): 103-125.

Bennett, Lance W. 1994. "The News About Foreign Policy." In *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, eds. Lance W. Bennett and David L. Paletz. Chicago: The University of Chicago Press.

Bennett, Lance W., Lawrence, Regina G. & Livingston, Steven (2007): *When the Press Fails. Political Power and the News Media From Iraq to Katrina*. Chicago: University of Chicago Press.

Bennett, Lance W., Lawrence, Regina G. and Livingston, Steven. (2006) "None Dare Call it Torture. Indexing and the Limits of Press Independence in the Abu Ghraib Scandal" *Journal of Communication* 56(3):467-485.

- Berkowitz, Dan (1987): TV News Sources and News Channels: A Study in Agenda Building. *Journalism Quarterly* 64: 508-513.
- Berkowitz, Dan & Beach, Douglas W. (1993): News Sources and News Context: The Effect of Routine News, Conflict and Proximity. *Journalism Quarterly* 70: 4-12.
- Brown, Jane Delano, Bybee, Carl R., Wearden, Stanley T. & Straughan, Murdock (1987): Invisible Power: Newspaper News Sources and the Limits of Diversity. *Journalism Quarterly* 64: 45-54.
- Callaghan, Karen & Schnell, Frauke (2005): *Framing American Politics*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Campbell, Vincent 2004. *Information Age Journalism: Journalism in an International Context*. London: Arnold.
- Cappella, Joseph N. and Hall Jamieson, Kathleen 1997. *Spiral of Cynicism. The Press and the Public Good*. New York: Oxford University Press.
- Downs, A. (1972/1991) 'Up and Down with Ecology: The "Issue-Attention Cycle"', in M. McCombs and D. L. Protesse (eds) *Agenda-Setting. Readings on Media, Public Opinion, and Policymaking*. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Entman, Robert 2004. *Projections of Power. Framing News, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Entman, Robert (1993): Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication* 43: 51-58.
- Gitlin, Todd. 2003. *The Whole World is Watching. Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. CA: The University of California Press.
- Hall, Stuart, Crichton, Charles, Jefferson, Tony, Clarke, John and Robert, B. 1978. *Policing the Crisis. Mugging the State, Law, and Order*. London: MacMillan.
- Hallin, Daniel C. 1986. *The "Uncensored War". The Media and Vietnam*. Berkeley: University of California Press.
- Hansen, Kathleen A. (1991): Source Diversity and Enterprise Journalism. *Journalism Quarterly* 68: 474-482.
- Iyengar, Shanto. 1991. *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues*. Chicago: University of Chicago Press.
- Larsen, Rune and Seidenfaden Toger 2006. *Karikaturkrisen. En undersøgelse af baggrund og ansvar*. Gylding: Gyldendal.
- Lawrence, Regina 2000. *The Politics of Force. Media and the Construction of Police Brutality*. London: The University of California Press.
- Manning, Paul (2001): *News and News Sources. A Critical Introduction*. London: Sage Publications.
- McCombs, Maxwell 2004. *Setting the Agenda. The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press.
- McCombs, Maxwell & Ghanem, Salma I. (2003): The Convergence of Agenda-Setting and Framing. I: Reese, Stephen D, Gandy, Oscar H. &

- Grant, August E. (red): *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (2002): *Tio dagar som skakade världen*. Styrelsen för Psykologiskt Försvar.
- Nord, Lars, Shehata, Adam & Strömbäck, Jesper (2003): *Från osäker källa. Irakkriget i svenska medier*. Krisberedskapsmyndigheten.
- Pan, Zhongdang and Kosicki, Gerald M. 2003. "Framing as a Strategic Action in Public Deliberation." In *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*, eds. Stephen D. Reese, Oscar H. Gandy, and August E. Grant. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Rynning, Sten and Holmgaard Schmidt, Camilla 2006. *Muhammad Cartoons in Denmark: From Freedom of Speech to Denmark's Biggest International Crisis Since 1945*. UNISCI Discussion Papers No 11 May 2006.
- Sahlstrand, Anders (2000): *De synliga*. Stockholm: JMK.
- Scheufele, Dietram A. 1999. "Framing as a Theory of Media Effects." *Journal of Communication* 49(4): 103-22.
- Schudson, Michael (2003): *The Sociology of News*. New York: W.W. Norton & Company.
- Shehata, Adam (2007): Facing the Mohammad Cartoons: Official Dominance and Event-Driven News in Swedish and American Elite Press. *The Harvard International Journal of Press/Politics* 12(4): 131-153.
- Strömbäck, Jesper (2001): *Gäster hos verkligheten. En studie av journalistik, demokrati och politisk misstro*. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposium
- Strömbäck, Jesper (2004): *Den medialiserade demokratin. Om journalistikens ideal, verklighet och makt*. Stockholm: SNS.
- Vasterman, Peter L.M. (2005): Media-Hype: Self-Reinforcing News Waves, Journalistic Standards and the Construction of Social Problems. *European Journal of Communication* 20(4): 508-530.
- Reese, Stephen D., Gandy, Oscar H. & Grant, August E. (2003): *Framing Public Life. Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Sigal, Leon V. 1973. *Reporters and Officials. The Organization and Politics of Newsmaking*. Lexington, MA: Heath.
- Wolfsfeld, Gadi 2004. *Media and the Path to Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfsfeld, Gadi & Sheaffer, Tamir (2006): Competing Actors and the Construction of Political News: The Contest Over Waves in Israel. *Political Communication* 23: 333-354.

Mittuniversitetet

DEMICOM

